

AZ ÁLLAMI GAZDASÁGOK STATISZTIKAI BESZÁMOLÁSI RENDSZERE

I.

Az állami gazdaságok működését a népgazdasági terv részét képező üzemi tervek szabják meg. Akkor működnek jól, — akkor tesznek eleget a mezőgazdasági szocialista átszervezésben rájuk háruló feladatoknak, — ha a terveket teljesítik. Az MDP II. kongresszusa központi kérdéssé tette a mezőgazdaság szocialista átalakításáért folytatott harcot, ezért az állami gazdaságok tervteljesítésének ellenőrzése, mint a központi feladat megoldásában fontos terület — jelentős szerepet nyer. Az állami gazdaságok működésének folyamatos megfigyelése nélkülözhetetlen a tervek végrehajtásáért felelős szervek számára. A gazdaságok tervteljesítéséért elsősorban a gazdaság vezetője felelős, — felsőbb szinteken pedig az irányító szervek vezetői. Annak érdekében, hogy a tervtörvény által rájuk szabott feladatoknak eleget tehessenek, utasításokat kell adniok, intézkedniök, dicsérniök, bírálniok kell. Ennek előfeltétele, hogy felelős területükről mindenkor helyesen, időben tájékozódjanak. A vezető és irányító apparátusnak ezt a folyamatos tájékoztatását biztosítja a statisztika.

Az állami gazdaságok működését 1950. január 1-től folyamatos üzemi statisztika figyeli meg. A Központi Statisztikai Hivatal a gazdaságoktól közvetlenül begyűjtötte a legfontosabb termelőeszközök adatait, vizsgálta termelési tevékenységüket, és ezek alapján rendszeresen tájékoztatta a legfelsőbb vezetést. Ez a statisztika azonban nem adott kielégítő tájékoztatást a gazdaságok irányító szerveinek, a megyeközpontoknak, ezért kiépült egy másik, úgynevezett operatív statisztika, mely a közvetlen vezetés igényeit volt hivatott kielégíteni. Az elmúlt két évben tehát az állami gazdaságoknak megfigyelését két statisztikai rendszer végezte — kettős céllal, kettős jelleggel, kettős eredménnyel.

A Központi Statisztikai Hivatal által szervezett és folytatott adatgyűjtés — figyelembe véve a gazdaságok kezdeti adminisztrációs gyengeségét — csak a legfontosabb adatok megfigyelésére terjedt ki, de még így is jelentős terhet jelentett a kellő nyilvántartást nélkülöző, kiforratlan bizonylati rendszerrel rendelkező gazdaságok számára. Az adatok begyűjtése kezdetben késedelmesen és pontatlanul történt, mégis ez a statisztika tárta fel az állami gazdaságok munkáját, fejlődésük ütemét, hibáit és eredményeit. Ez a statisztikai adatszolgáltatás két év folyamán sokat javult. Az adatköz és gyorsabbá lett, bővült érdeklődési köre és számos, a mezőgazdaság terén

eddig meg nem figyelt új területre is kiterjedt. Jelentősebb lépés az adatszolgáltatásban 1951 második felében következett be: a szocialista verseny felkeltette érdeklődés a határidők betartása és az adatok pontos közlése terén ugrásszerű változást eredményezett.

A másik statisztikai rendszer az operatív szervek statisztikája volt. Ezt a statisztikát a rendszertelenség és túlméretezettség jellemezte. Annak ellenére, hogy a Népgazdasági Tanácsnak a statisztikai adatszolgáltatásra vonatkozó határozatai már érvényben voltak, a megyeközpontok dolgozói a legkülönbözőbb kérdőívekkel árasztották el a gazdaságokat. Csaknem minden előadó önálló statisztikával rendelkezett, melyben igyekezett mindazon kérdésekre választ kapni — amit a „helyes“ vezetéshez nélkülözhetetlennek tartott. Nagyon sok olyan kérdőív került ki a gazdaságokhoz, amely csupán azért készült el, mert egyszer a felsőbb szervek a tárgyról megkérdezték felelősét — de lényegesebb kérdéstről nem lévén szó, — arra nem volt szükség statisztikát gyártani.

Másik forrása volt a bürokratikus statisztikának az a kénvelmesség, mely visszatartott néhány előadót attól, hogy a másik szobából kölcsön kérjen (!), vagy kiírjon (!) már meglevő adatokat. „Jobb a saját adat“ jelleggel búrjázott a vad, a párhuzamos, a sokszor fel sem dolgozott statisztika. Jellemző volt ezekre a határidő is: pl. holnap délig, azonnal, a tárgyhót követő nap. Ezek közé tartoznak azok a telefonon megszervezett statisztikák, melyek órákon belül kértek választ pl. a szénaboglyák számáról.

A megyeközpontok felé — és számos a megyeközpontokon keresztül az AGI felé irányuló statisztikáknak is igen káros hatása volt az adatszolgáltatásra. A többiére, azonos tárgyra vonatkozó kérdőívek összesítése következetesen különböző eredményt mutatott, melyeket az sem tett valószínűbbé, ha ugyanabban a tárgyban még egy kérdőívet küldtek ki. Az adatszolgáltató gazdaságokban nem érvényesült a statisztikai fegyelem. Soknak, feleslegesnek érezték az adatok zömét — és nagyon sokszor indokoltan. Ebben csak megerősítette őket az a tény, hogy hibás és határidő utáni adatszolgáltatásukat a legritkábban kérték számon tőlük — ami csak abban az esetben lehetséges, ha nélkülözhető az adat. Ha a megyeközpontok csak a szükséges adatokat gyűjtik be, ha azokat valóban fel is használják, ha azok alapján felelősségrevonás, intézkedés születik, akkor az adatok pontosak, megbízhatóak — de számuk is lényegesen kevesebb, mert túlságosan felduzzasztott statisztikát vezetésre felhasználni nem lehet. Ha érvényesül Lenin elvtárs tanítása: „Kevesebbet, de jobban“, akkor az operatív területen folyó statisztikák komoly eszközt jelentenek a vezetés számára, mert a kevesebb adatot az adatszolgáltatók is pontosabban megadják.

Az operatív szervek statisztikájának másik súlyos kihatása abban jelentkezett, hogy elvonta a szakembereket mnnkájuktól. Nem volt a statisztikával hivatásszerűen, hozzáértéssel foglalkozó apparátus, mely rendszeresen feldolgozta és tájékoztatta volna a felelős vezetőket. Az adatgyűjtést és az összesítést az irányító szervezetben a szakelőadók — az agronómusok végezték, akik munkaidejük egy részét a statisztikával járó jelentős adminisztrációval töltötték el. A sűrű időközben bekért kérdőívek az íróasztalhoz kötötték őket és így ahelyett, hogy vezettek, irányítottak, segítettek volna a gazdaságokban, — az általuk irányítatlan tények regisztrálóivá váltak.

A két statisztika lényegesen különbözött egymástól abban is, hogy míg a Központi Statisztikai Hivatal minden gazdaságra vonatkozóan egységes kérdőív alapján vette számba a gazdaságok tevékenységét, — addig az operatív szervek statisztikájában a legtarkább változatok fordultak elő a kérdőívek terén. Minden megyeközpont különböző kérdőívet szerkesztett és így azok további összesítése már nehézséget okozott. Még a minisztériumhoz továbbítandó jelentéseknél is előfordult, hogy csak a megfigyelésre kerülő jelenség tárgyát írták elő, — de már a kérdőívszerkesztést a megyére bízták. Ilyenformán a kérdések értelmezése és meghatározása — mire az adat-szolgáltatóhoz került, — különböző lett, melynek kiértékelését emiatt sem lehetett megvalósítani.

A Központi Statisztikai Hivatal adatfelvételeiből rendszeresen készített tájékoztatókat, melyek egy-egy időszak tevékenységének kiértékelését tartalmazták. A megyeközpontokban a legtöbb kérdőív sorsa végetért a beérkezésnél és még egyszerű összesítésre sem kerültek. Arra, hogy ezekből táblázatokat készítsenek, melyek a tényszámokat a tervszámokhoz, vagy az elmúlt időszakhoz hasonlították volna, — a legritkább esetben került sor. Következtetések levonása, az egyes gazdaságok tevékenységének javuló vagy visszaeső irányának megállapítása hiányzott.

Ez jellemezte az elmúlt két év statisztikáját, — melyen bár történt javulás és sok párhuzamos statisztika megszűnt, — mégis parancsolóan írta elő, hogy gyökeres változás következék be. Ezt a fordulatot a statisztika terén 1952 elejétől két döntő változtatás hivatott biztosítani: az egyik a statisztikai adatszolgáltatás egységesítése, a másik a statisztika decentralizálása. Mindkettőt az állami gazdaságok egységes statisztikai beszámolási rendszerének kiépítésével valósítjuk meg.

II.

Az egységes statisztikai beszámolási rendszer azt jelenti, hogy a gazdaságok egységesen szabályozott kérdőíveken, egységes elvek és meghatározások szerint szolgáltatnak adatokat. A beszámolási rendszer felőleli mind az operatív szervek, mind a Központi Statisztikai Hivatal felé történő jelentéseket. Rögzíti, hogy mikor milyen adatokat kell közölni, ezeket hogyan kell feldolgozni és kötelezően előírja a kiértékeléseket is. A kérdőívek a tervek alapján készültek és egyformán érvényesek az összes állami gazdaságra. Az egységes beszámolási rendszer bevezetésével érvényét veszti minden korábbi kérdőív és csakis a rendszerben szabályozott jelentéseket szabad kitölteni és begyűjteni.

Az állami gazdaságok egységes statisztikai beszámolási rendszerét a Minisztérium és a Központi Statisztikai Hivatal együttesen dolgozták ki. Ezen változtatni — új kérdőíveket bevezetni, régieket megszüntetni, — csak a Központi Statisztikai Hivatal Elnökének és a M. E. M. miniszterének együttes hozzájárulásával lehet. A beszámolási rendszer bevezetése végetvet a multévi kettőségeknek, a lazaságoknak, a rendszertelenségeknek. A beszámolási rendszer kérdőívei — a munkabéradatok kivételével — csak természetes mértékegységben veszik számba a gazdaságok tevékenységét, ennek következtében a kérdőívek száma meghaladja az egyéb népgazdasági ágakban — pl. az

iparban alkalmazott kérdőívek számát. A rendszer kialakításánál mégis számos olyan törekvésnek kellett útját szegni, amely a multévi statisztikához hasonló — túlzott részletességű, a káderek öntevékenységét lebecsülő statisztikát akart megvalósítani. Pl.: olyan kívánságok jelentkeztek, hogy a gazdaságok tíznaponként jelentsék kat. holdban a gyümölcsfák alátámasztását. Ez azontúl, hogy közlése lehetetlen, arra is mutat, hogy központilag kívántak intézkedni a gyümölcsfaágak letérésének megakadályozásáról.

A beszámolási rendszer bevezetése egybekapcsolódik a statisztikai adatszolgáltatásban bekövetkezett másik változással: a decentralizálással. A beszámolási rendszer helyes működésének feltételei csak úgy biztosíthatók, ha megfelelő statisztikai apparátus áll rendelkezésre. A gyors, megbízható adatszolgáltatás megvalósítása érdekében minden adatszolgáltatásra kötelezett szervnél felelős személyre kell bízni a statisztikát. Ha szervezett apparátus végzi a statisztikai munkákat, — akkor megakadályozható a beszámolási rendszeren kívüli adatgyűjtés. Ez kezdetben erős harcot kíván meg, mert régi szokást kell megszüntetni, de a harc eredményességére éppen a széles statisztikusi hálózat nyújt biztosítékot. Érvényt kell szerezni a Népgazdasági Tanács határozatainak, melyek az adatszolgáltatás engedélyezésére vonatkoznak, — de ugyanakkor a statisztikai fogyelem megszilárdítása révén biztosítani kell az engedélyezett adatgyűjtés valóságát és gyorsaságát, hogy a vezetés tájékoztatása rendszeresen megtörténjék.

III.

Az állami gazdaságok statisztikájának decentralizálása már a Szovjetunióban járt statisztikusi küldöttség tapasztalatai alapján történt meg. Ezek szerint az Állami Mező- és Erdőgazdaságok Minisztériuma kiépíti saját statisztikai szervezetét, mely kiterjed az igazgatóságokra és trösztökre is. A statisztikai apparátus rendszeresen begyűjti és feldolgozza a hozzátartozó gazdaságok kérdőíveit és ennek alapján tájékoztatja saját vezetőit. Minden igazgatóságban és trösztben önálló statisztikus végzi el a beszámolási rendszerben előírt feladatokat. A statisztikus nemcsak összesíti az adatokat, hanem a továbbjelentésen kívül elemzi is azokat, kiértékelő táblákat készít belőlük és a szükséges adatokkal ellátja a szakosztályokat.

A minisztérium szervezetén belül kiépített statisztika mellett a Központi Statisztikai Hivatal párhuzamosan, közvetlenül a gazdaságoktól begyűjti a legfontosabb adatokat. Ezek alapján tájékoztatja a felsőbb vezetést és egyúttal ellenőrzi a minisztérium statisztikai szervezetének működését. A párhuzamosan begyűjtött adatoknak meg kell egyezniük egymással. A minisztérium adatai csak akkor képezhetik tájékoztatás alapját, ha a Központi Statisztikai Hivatal azokat jóváhagyta. A minisztérium statisztikai összesítéseinek egy példányát a Statisztikai Hivatalnak adja át, így a párhuzamosan gyűjtött kérdőíveknél bezárul a kör, mely a gazdaságokból két irányban indul ki és a Statisztikai Hivatalban ér újból össze.

A Központi Statisztikai Hivatal adatgyűjtése elvben csak az állami ferveledatok mérésére szolgáló legfontosabb adatokat öleli fel, — 1952-ben azonban sokkal nagyobb méretű a párhuzamosság. A Központi Statisztikai Hivatalhoz az öt- és tíznapos jelentéseken kívül minden kérdőív közvetlenül is beérkezik. A széleskörű párhuzamosságot az indokolja, hogy a most

beállításra kerülő statisztikai apparátus munkájának megindításához, zökkenőmentes működéséhez fokozott ellenőrzés szükséges. A statisztikai szervezet megszilárdulása és jó működése után a Központi Statisztikai Hivatal csak a leglényegesebb adatokat gyűjti be közvetlenül.

A decentralizálás egyik alapelve az, hogy az operatív szervek statisztikája csak a belső tájékoztatást szolgálja; a felsőbb vezetést: a Párt- és kormányserveket a Központi Statisztikai Hivatal látja el adatokkal. Országos szinten az alapelv betartása nem okoz nehézséget, de megyei szinten már felvetődik: ki tájékoztatja a megyei tanácsot és a megyebizottságot? A területi szerveknek szükségük van az egész megyére kiterjedő adatokra, így az állami gazdaságokéra is. Mivel a Központi Statisztikai Hivatal feladatát nem képezheti a megyei szervek tájékoztatása, — az alapelv ellenére a megyei szerveknek kellene beszerezniök az állami gazdaságok adatait megyei központjaiktól. A múlt évben hasonlóan is történt. Az állami gazdaságok megyeközpontjai látták el adatokkal a megyei tanácsot és a megyebizottságot.

Az állami gazdaságok szervezeti felépítésében bekövetkezett változás miatt azonban nem valószínű meg, hogy a megyei tröszt a hozzátartozó gazdaságok adatait átadja a megyei szerveknek, mert a trösztök irányítási területe nem esik egybe a megyei közigazgatási területtel. Egy trösztből 2—3 megyében lévő gazdaság is tartozik, így csak abban az esetben valószínű meg a megyei szervek közvetlen tájékoztatása, ha a trösztökben megyék szerint csoportosítva összesítik az adatokat, és ezeket megyék szerint szétküldik, — ahol viszont azokat újból össze kell vonni megyei sorokká. A tájékoztatásnak ez a módja a jelenlegi statisztikai apparátussal nem valószínű meg, — ezért átmenetileg a Központi Statisztikai Hivatal a megyénként összesített adatokat megküldi a Megyei Tanács V. B. II. Terv- és Statisztikai Osztályának, függetlenül attól, hogy a megyében lévő gazdaságok melyik trösztből tartoznak. A megyebizottságot ugyanezen adatok alapján a megyei tanács tájékoztatja. A tájékoztatásnak ez a módja a Központi Statisztikai Hivatal megyei szerveinek felállításával megváltozik. Az adatok párhuzamos feldolgozását és ezek alapján a tájékoztatást ezek a szervek végzik el a jövőben.

Összefoglalva: az állami gazdaságok múltévi kettős statisztikájával szemben 1952-től egységes rendszerben rögzített adatszolgáltatást kell megvalósítani, amely szervezett apparátuson keresztül biztosítja a vezetés folyamatos tájékoztatását. Annak érdekében, hogy a statisztika a közvetlen vezetés eszközévé váljék, a statisztikai adatszolgáltatás és feldolgozás a minisztérium egész igazgatási vonalán keresztül, alulról felfelé történik. A felsőbb szervek tájékoztatását és a minisztériumi statisztika helyes működésének ellenőrzését a Központi Statisztikai Hivatal párhuzamos adatgyűjtéssel biztosítja.